

ביאורים

לאחר שראינו אתמול את שלוש המדרגות: חכמים, נבונים וזקנים, אנו מגיעים אל המדרגה הרביעית והחשובה ביותר, שהיא **ידיעת התורה**. חכמת האדם, אף אם יעבוד על עצמו כל חייו להיבדל מדברים חומריים ולהשיג דברים מופשטים, עדיין חכמת האדם היא. האדם הוא חומרי, וכמה שינסה להיבדל מחומר זה, בסופו של דבר יש גבול ליכולת זו. לעומתו, ידיעת התורה הנה חכמה עליונה המגיעה מהקב"ה. את אמרות ה' מגדיר דוד המלך כ'אמרות טהורות... מְזַקֵּק שְׁבַעֲתָיִם' [תהלים יב, ז]. זו חכמה המזוקקת מחומר, כמו בעליה, ה', שהוא נבדל מן החומר לגמרי.

יוצא, אפוא, שישנן ארבע דרגות: החכמה - מהכרת החומר. הבינה - בניית הידיעות מידיעות שקדמו להן. חכמת הזקנים - השכל הנוצר באדם בעת זקנותו. וידיעת התורה - שהיא מאת ה'.

לדעת המהר"ל למרות ארבע הדרגות המוסברות לעיל, הגירסה הנכונה היא הגירסה המכילה שלוש דרגות: חכמים, נבונים ויודעים את התורה. לחלוקה תלת דרגתית זו יש סמך אצל בצלאל, שעליו אמר הקב"ה: "וְאִמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻמָּה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת" [שמות לא, ג] (על פי דברי פרשני התורה, בצלאל היה נער צעיר בזמן בניית המשכן. רואים אנו שחכמת הזקנים, למרות מעלתה, אין היא חשובה והכרחית דיה לשימוש בבניית המשכן, וכך גם בהגדה - אין צריך למנותה כדרגה נוספת ומיוחדת).

סיפור יציאת מצרים הוא מצווה שבה ציוונו הקב"ה. הציווי הוא לא רק הזכירה, אלא גם הסיפור והדיבור על היציאה. מדוע חכמים ונבונים, שזוכרים ומבינים את עניינה של היציאה, צריכים גם לספר ביציאת מצרים? התשובה לכך היא שביציאת מצרים - הסיפור עצמו הוא המצווה. לפיכך גם אם אנו חכמים, נבונים ויודעי תורה - מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים.

הרחבות

• המבדיל בין קודש לחול

וְעַל אֵלוֹ ג' דְּבָרִים יֵשׁ מִדְּרָגָה יוֹתֵר חֲשׁוּבָה, וְהִיא יְדִיעַת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מִפִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. כתב הרב קוק: "חכמת הקודש היא נעלה מכל חכמה, בזה, שהיא מהפכת את הרצון והתכונה הנפשית של לומדיה לקרבם לאותה הרוממות שהיא בעצמה מתעצמת בה. מה שאין כן כל החכמות העולמיות, אף על פי שהן מציירות ענינים נשגבים יפים ואציליים, אין להן אותה התכונה המפעלית, להמשיך את המהות העצמית של ההוגה בהן אל ערכן, ובאמת אין לה יחס כלל ליתר הכוחות והעצמיות של האדם, חוץ מכוחו המדעי לבד.

וטעם הדבר הוא, כי כל עניני הקודש ממקור חיי החיים הם באים, מיסוד החיים המהווה את הכל, ויש בכח התוכן המקודש הוות המון ברואים לאין תכלית, לנטוע שמים וליסד ארץ, וקל וחומר להטביע צורה חדשה ומבולטת על הנפש ההוגה. וכל המדעים של חול אין בהם זה הכח, כי הם אינם מחדשים ומחוללים חדשות מצד עצמם, אלא הם מציירים ומציגים לפני ההשקפה השכלית את מה שהוא נמצא במציאות, ועל כן אינם יכולים גם לעשות את ההוגה בהם לבריה חדשה, לעקור אותו מעצמיות תכונותיו הרעות, ולהעמידו במצב של מציאות חדשה, טהורה וחיה באור החיים האמתיים, העומדים לעדי עד" [אורות הקודש א, א].

לתורה יש יתרון מהותי על פני שאר החכמות - המקור האלוהי שממנו היא באה. ולכן יש לה גם יתרון מעשי - שהיא מסוגלת להשפיע על המציאות.

לעילוי נשמת שלמה זבולון בן יעקב צבי ובת-שבע בן דוד ז"ל

ידיעת התורה
נבונה משאר
ההשגות

וְעַל אֵלוֹ ג' דְּבָרִים יֵשׁ מִדְּרָגָה יוֹתֵר חֲשׁוּבָה, וְהִיא יְדִיעַת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מִפִּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. על ידי נביאו, והיא יותר נבדלת מכל השגות שבעולם. שאין ספק כי השכל 'הנאצל, מחמת שזה השכל מתייחס אל האדם שהוא קניינו, אין השגתו בדברים שיש בהם פשיטות גמור והם רחוקים לגמרי מענין החמרי, ולא היה אפשר להשיג אותם האדם שהוא בחמור. אבל התורה ש'היא מה', אמרות ה' אמרות טהורות מְזַקֵּקוֹת שְׁבַעֲתָיִם מִכָּל חֹמֶר. נמצא כי ההשגות הם ארבע: החכמה, והוא שכל בלבד, וכנגד זה אמרו: אפלו פלנו חכמים. ושכל נקנה אשר הוא נקנה מן השכל ראשון, והוא יותר פשוט, וכנגד זה אמרו: פלנו נבונים, כמו שאמרו: נבון, המוציא דבר מתוך דבר. ועוד על זה נקרא אפי' המעינים שכל נאצל על האדם בעת זקנתו, כאשר נחלש כח הגוף בעת הזקנה, והוא יותר נבדל ופשוט. וכנגד זה אמרו: ואפלו פלנו זקנים. וכנגד הרביעי אמרו: פלנו יודעים את התורה, שהיא יותר מכל בעבור שהיא מה' הנותן התורה והחכמה. כך יש לפרש לפי הגרסא שלנו.

הגרסה הנכונה:
חכמים, נבונים,
יודעים את
התורה, כנגד
החכמה, בינה
ודעת

אֲמַנָם עקר הגרסא כאשר מצאתי: ואפלו פלנו חכמים, ואפלו פלנו נבונים, ואפלו פלנו יודעים את התורה, ולא גרסינו: ואפלו פלנו זקנים, וזאת הגרסא אמתית. בודאי נקט ג' דברים שאמר הכתוב אצל בצלאל (שמות לא, ג): וְאִמְלֵא אֹתוֹ בְּחֻמָּה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת. פי החכמה המשיג את הדברים הנמצאים בלבד, וזהו: חכם. אמנם המוציא דבר מתוך דבר, וזה נקרא: תבונה כאשר ידוע. אמנם הדעת הוא הידע אמתת הדברים כל אחד בגדרו, זה נקרא: דעת. ולפיכך אמר כאן: ואפלו פלנו יודעים את התורה. פי התורה תקרא תורת אמת, מלמדת לנו דעת באמתות הנמצאים, וזה הפרוש הוא נכון.

וְאִם תאמר: אחר שהוא חכם ונבון למה לו לספר? אין הדבר קשאי, כי צריך לספר את הדבר, וכמו שאמר הכתוב (דברים טו, א): לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ, לְפִיכָּךְ אֵף אִם פְּלָנוּ חֲכָמִים, פְּלָנוּ נְבוֹנִים, מִצְוָה עֲלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים.

ומעל שלוש מעלות החכמה הללו ישנה מעלה חשובה יותר, והיא: ידיעת התורה, שהיא מפי השם יתברך על ידי נביאו, והיא חכמה נבדלת לגמרי מכל עניני העולם. אין ספק כי הדברים שקונה האדם בשכלו מתייחסים אל 'החומר ואין בהם רוחניות מוחלטת, כי את הדברים הרוחניים המוחלטים הנבדלים לגמרי מעולם החומר אין האדם יכול להשיג, היות והוא חומרי. אבל התורה שהיא מה', אמרות ה' אמרות טהורות מְזַקֵּקוֹת שְׁבַעֲתָיִם מִכָּל חֹמֶר. נמצא כי ארבע מעלות לידיעה: החכמה, שהיא השכל, כנגדה אמרו: כולנו חכמים. השכל הנרכש, שהוא יוצא מתוך החכמה, כמו שאמרו: נבון המוציא דבר מתוך דבר, והוא כבר מובדל מעולם החומר יותר מהחכמה, כנגד זה אמרו: כולנו נבונים. ומעל מעלות אלו, השכל הנקנה לאדם בעת זקנתו כאשר נחלשים כוחות הגוף, והוא יותר רוחני, כנגדו אמרו: כולנו זקנים. וכנגד הרביעי אמרו: כולנו יודעים את התורה, שהיא מעל הכל, מפני שהיא מה' נותן התורה והחכמה. כך יש לפרש את דברי ההגדה לפי הנוסח שלנו.

אולם מצאתי גרסה אחרת והיא הגרסה האמיתית: ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה, ולא גורסים: כולנו זקנים. ללא ספק אמרו שלושה ענינים שהם הענינים המוזכרים אצל בצלאל: ואמלא אותו... בחכמה בתבונה ובדעת. החכמה היא השגת הדברים הנמצאים. המוציא דבר מתוך דבר הוא הנבון, וזה ידוע. והדעת היא ידיעת הדברים על אמיתותם, כל דבר בגדרו. ולכן נאמר: אפילו כולנו יודעים את התורה, כי התורה נקראת: תורת אמת, מלמדת אותנו דעת על אמיתות כל הנמצאים. פירוש זה נכון.

ואם תשאל: מאחר שהאומר הוא חכם ונבון, מדוע הוא צריך לספר ביציאת מצרים? אין זו קושיה, כי יש חיוב לספר את עניני היציאה, כמו שנאמר: לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. לכן אף אם אנחנו חכמים ונבונים מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים.

